

Pregledni rad

Primljeno: 28. IV. 2021.

Prihvaćeno: 23. VII. 2021.

UDK

811.163.42'373.4:811.161.1'373.4

811.161.1'373.4: 811.163.42'373.4

81'373.4-027.543

<https://doi.org/10.33604/sl.15.29.3>

Internacionalizmi i domaće riječi u hrvatskome i ruskome traduktološkom nazivlju

Kristian Lewis

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb

klewis@ihjj.hr

SAŽETAK: U ovome radu analizira se suodnos internacionalizama i domaćih riječi u traduktološkome nazivlju hrvatskoga i ruskoga jezika. S obzirom na to da je u sklopu projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje* (JENA) obrađeno, među ostalim, i traduktološko nazivlje te da su doneseni nazivi na hrvatskome s definicijama i njihove ruske istovrijednice, zanimao nas je odnos tih dvaju jezika prema internacionalizmima i domaćim riječima, odnosno kako su se u njima terminologizirali traduktološki nazivi. Na korpusu od 150 naziva provedena je poredbena analiza kojom ćemo pokazati postoje li među tim dvama jezicima sličnosti i razlike pri stvaranju naziva te daje li se prednost uporabi internacionalizama ili domaćih riječi. Istraživački interes usmjerili smo i na sustavnu uporabu te utvrdili koliko se i u kojim segmentima razlikuje hrvatska i ruska terminološka praksa.

Ključne riječi: traduktološko nazivlje; internacionalizmi; domaće riječi; hrvatski jezik; ruski jezik

1. Uvod

U sklopu projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – JENA*,¹ koji se kao projekt Hrvatske zaklade za znanost odvijao od 24. svibnja 2019. do 23. prosinca 2020., a od 24. prosinca 2020. nastavljen je kao interni projekt Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, predviđeno je unošenje i terminološka obrada 150 naziva iz područja traduktologije i dodirnoga jezikoslovlja. Već smo u monografiji *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*, objavljenoj 2020. pod uredništvom Milice Mihaljević, Lane Hudeček i Željka Jožića, istaknuli kako »oba spomenuta područja imaju tradiciju u suvremenome hrvatskom jezikoslovlju« (Lewis 2020: 345), no istodobno smo uočili i potrebu dalj-

 <https://orcid.org/0000-0002-9202-9702> [Kristian Lewis]

¹ Podrobnije obavijesti o projektu dostupne su na mrežnoj stranici <http://jena.jezik.hr/>, a detalji o njegovim ciljevima, ustroju, odvijanju i ishodima mogu se pronaći u radu Lane Hudeček i Milice Mihaljević »Projekt Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena« (2020).

njega prikupljanja, opisivanja, usustavljivanja i izgradnje nazivlja u njima jer su dosadašnji napori u tome nastojanju imali različite, a katkad i prilično oprečne ishode.²

Za ovaj rad istraživački smo interes usmjerili na poredbenu analizu hrvatskih naziva i njihovih ruskih istovrijednica. Polazna je pretpostavka bila da će se u hrvatskome nazivlju pronaći više domaćih naziva nego u ruskome, odnosno da je u ruskoj traduktološkoj terminologiji vjerojatnije da će prevladavati internacionalizmi, a domaće će (ruske) riječi biti rjeđe zastupljene. Zanimalo nas je i u kojoj će se mjeri hrvatske i ruske potvrde podudarati, to jest hoće li se uopće moći utvrditi da postoji prevaga u uporabi internacionalizama ili domaćih riječi bilo u hrvatskome, bilo u ruskome jeziku. Budući da je 150 naziva obrađeno u JENA-i, oni su nam poslužili kao korpus na kojemu ćemo provesti predviđeno istraživanje. Za ovaj su rad izdvojena 44 naziva, odnosno doneseni su karakteristični primjeri, a zaključci se temelje na provedenoj iscrpnoj analizi svih naziva. Poredbenu analizu bilo je moguće provesti i zato što terminološka obrada svakoga naziva u JENA-i podrazumijeva donošenje istovrijednica na stranim jezicima – engleskome, njemačkome, francuskome i ruskome, gdje i na švedskome. Prednost je u ovome konkretnom odsječku nazivlja to što je autor hrvatskih unosa istodobno unosio i engleske i ruske istovrijednice te je na taj način pregled nad terminološkim sustavima tih triju jezika imala ista osoba, što je u nekoj mjeri moglo jamčiti sustavnost pristupa i jednoliku klasifikaciju konkurentskih naziva prema jednakim kriterijima.

2. Izgradnja korpusa hrvatskoga traduktološkog nazivlja i ruskih istovrijednica

Kako bismo mogli provesti predviđeno istraživanje, trebalo je izgraditi korpus hrvatskoga traduktološkog nazivlja i ruskih istovrijednica. Taj je zadatak ostvaren u sklopu projekta JENA, a ovdje ćemo u najkraćim crtama prikazati njegov nastanak i objasniti zašto smatramo da nam može poslužiti kao relevantan izvor podataka za analizu suodnosa internacionalizama i domaćih riječi u hrvatskome i ruskome traduktološkom nazivlju. Prethodno smo već napomenuli kako istraživanja (a u tom smislu i izgradnja) traduktološkoga nazivlja u suvremenome hrvatskom jezikoslovlju imaju barem polustoljetnu tradiciju. Nazivi poput *prevodenje*, *prijevod*, zatim podređeni nazivi kao što su *doslovni prijevod*, *slobodni prijevod*, nadalje *strojno prevodenje* ili *prijevodni rječnik* potvrđeni su već u Simeonovu *Enciklopedijskom rječniku lingvistič-*

² Za pregled dosadašnjih traduktoloških istraživanja u Hrvatskoj, konkretnih problema u izgradnji toga nazivlja i kompleksnosti zahtjeva pri njihovoj razredbi vidi Lewis (2020). Ovdje ćemo samo istaknuti da se među nezaobilaznim izvorima hrvatskoga traduktološkog nazivlja nalaze djela Rikarda Simeona (1969), Vladimira Ivira (1978), Ksenije Premur (1998), Roberta L. Traska (2005) i Nataše Pavlović (2015). Pritom se u gotovo svim navedenim izvorima autori osvrću i na probleme s kojima su se susretali pri izgradnji nazivlja.

kih naziva (1969). Ti su nazivi, naravno, uvršteni u korpus. Međutim, pri definiranju pojedinih među tim nazivima pojavio se problem: kako se traduktologija razvijala, mijenjale su se i definicije, što prvotni izvori nisu mogli bilježiti. Stoga je trebalo pristupiti svojevrsnomu osvježavanju definicija, a kao kontrolne izvore posuvremenjenih definicija uzimali smo, među ostalim,³ i ruske traduktološke priručnike.⁴ Oni su nam u prvome redu služili kao izvor ruskih istovrijednica. No, njima smo se istodobno mogli koristiti i kako bismo utvrdili je li tijekom vremena došlo do daljnega razvoja značenja traduktoloških naziva u ruskoj jezikoslovnoj terminologiji i kako bismo ta eventualna nova značenja mogli provjeriti i ovjeriti u odnosu s hrvatskim nazivima. Na taj smo način u isto vrijeme pojedine nazive mogli svrstati među zastarjele ako su iz aktivnoga nazivlja prešli u pasivno.

Budući da je traduktologija znanost koja proučava različite aspekte prevodenja koristeći se interdisciplinarnim metodološkim pristupima, pri izgradnji korpusa bilo je važno registrirati i uvrstiti u korpus i one nazive koji su nastali postupnom nadgradnjom osnova znanosti o prevodenju. Teorijski razvoj traduktologije, jačanje strojnoga prevodenja i računalno pomognutog prevodenja samo su neki od čimbenika koji su doveli do pojave novih naziva. Te je nazive trebalo zabilježiti i prilagoditi hrvatskomu terminološkom sustavu. Kako bismo to postigli, na nove smo nazive, koji su se katkad pojavljivali i kao sinonimni parovi i nizovi, primijenili terminološka načela.⁵ S pomoću tih načela u konačnici smo sinonimne parove i nizove razvrstali u kategorije preporučenih, dopuštenih ili nepreporučenih naziva. Kad smo na kraju imali strukturu korpusa ustrojenu na opisani način, mogli smo pretpostaviti da će on biti pouzdan izvor iz kojega ćemo moći crpiti hrvatsko traduktološko nazivlje i ruske istovrijednice.

3. Poredbena analiza hrvatskoga i ruskoga traduktološkog nazivlja – internacionalizmi i domaće riječi

Analizu internacionalizama i domaćih riječi proveli smo na prethodno opisanome korpusu hrvatskoga i ruskoga traduktološkog nazivlja. Od 150 naziva izlučili smo njih 44 na temelju njihove prototipnosti, odnosno karakterističnosti za razmatrano područje. Tako izdvojene nazive razvrstali smo u tri skupine. U prvu skupinu svr-

³ Iscrpan popis literature, koja obuhvaća i anglosaske traduktološke izvore, donosi se u Lewis (2020: 358–359).

⁴ Riječ je o suvremenim ruskim jednojezičnim, dvojezičnim i višejezičnim rječnicima jezikoslovnoga nazivlja, u kojima se među ostalim donosi i rusko traduktološko nazivlje, konkretno – Ahmnova (2010), Hvorostin (2007), Marčuk i Jakovljeva (2005) i Žerebilo (2010).

⁵ Kad govorimo o terminološkim načelima, na umu imamo ona iznesena u Hudeček i Mihaeljević (2012: 69–78).

stani su nazivi u kojima se oba jezika koriste internacionalizmom, u drugoj su skupini nazivi u kojima se oba jezika koriste domaćom riječi, a treću skupinu čine nazivi u kojima se jedan jezik koristi domaćom riječi, a drugi internacionalizmom.⁶ Stoga smo treću skupinu podijelili na dvije podskupine – prvu čine nazivi u kojima hrvatski jezik ima domaću riječ kao sastavnicu, a ruski se jezik koristi internacionalizmom, dok drugu podskupinu tvore nazivi u kojima ruski jezik ima domaću riječ kao sastavnicu, a u hrvatskome se nazivu nalazi internacionalizam.

Tablica 1. Hrvatski i ruski traduktološki nazivi obuhvaćeni analizom

hrvatski	ruski
adekvatnost	адекватность
alat za sravnjivanje	инструмент для выравнивания
analiza polaznoga teksta	анализ исходного текста
audiovizualno prevodenje	аудиовизуальный перевод
autor	автор
autorizirani prijevod	авторизованный перевод
autorski prijevod	авторский перевод
cjeloviti prijevod	полный перевод
ekvivalentnost	эквивалентность
funkcionalni model prevodenja	функциональная модель перевода
izravno prevodenje	прямой перевод
izvornik	оригинал
komunikacijski model prevodenja	коммуникативная модель перевода
konferencijsko prevodenje	конференц-перевод
konsekutivno prevodenje	последовательный перевод
kontrola kvalitete prijevoda	контроль качества перевода
korektura	корректурa
lažni prijatelji	ложные друзья
leksička kreacija	лексическое создание

⁶ Postoje i nazivi u oba jezicima u kojima supostoje domaća riječ i internacionalizam. Međutim, ta je situacija u JENA-i razriješena tako da je kod hrvatskih naziva jedan od njih označen kao preporučeni naziv, a drugi su razvrstani kao dopušteni, nepreporučeni, žargonski ili zastarjeli, u skladu s terminološkim načelima. Kod ruskih naziva u obzir je uzeta čestoća potvrđenosti, što je pri obradi u JENA-i izraženo redoslijedom navođenja dvostrukih naziva, odnosno potvrđeniji je naziv naveden prvi. Primjena ovih dvaju načela posljedica je činjenice da se hrvatsko traduktološko nazivlje normira u skladu s terminološkim načelima koja vrijede u hrvatskome jeziku, a za ruski je jezik normiranje ili već izvršeno ili nije ni provedeno. Ako su ruski nazivi normirani, to se u izvorima očituje redoslijedom navođenja, a ako normiranje nije provedeno – morao je biti primijenjen kriterij čestoće potvrđenosti kao relevantan kriterij za razredbu.

leksička praznina	лакуна
lokalizacija	локализация
naručitelj	клиент
obavijesna funkcija teksta	информационная функция текста
podomaćivanje	доместикация
podsllov	субтитр
podsllovljivanje	субтитрирование
pomak	сдвиг
postranjivanje	форенизация
potpuni prijevod	тотальный перевод
prevodenje na daljinu	дистанционный перевод
prijevodna akcija	переводческая акция
prijevodna masovna podrška	краудсорсинг переводов
prijevodna memorija	память переводов
prijevodni kapacitet	производительность переводчика
pseudoanglizam	псевдоанглицизм
pseudoprijevod	псевдоперевод
sinkronizacija	дублирование; войсовер
sravnjivanje	выравнивание
strojno prevodenje	машинный перевод
šaptano prevodenje	перевод нашептыванием
teorija skoposa	теория скопоса
traduktologija	переводоведение
usmeno prevodenje	устный перевод
žanrovsko-stilistička teorija prevodenja	жанрово-стилистическая теория перевода

Kao što je vidljivo iz Tablice 1., iz korpusa su izlučeni jednorječni nazivi poput *adekvatnost*, *izvornik*, *korektura*, *sravnjivanje* i *traduktologija*, zatim dvorječni nazivi kao *audiovizualno prevodenje*, *lažni prijatelji*, *leksička kreacija*, *prijevodna akcija* i *teorija skoposa* te višerječni nazivi – *analiza polaznoga teksta*, *funkcionalni model prevodenja*, *kontrola kvalitete prijevoda*, *prijevodna masovna podrška* i žanrovsko-stilistička teorija prevodenja. U većini je slučajeva riječ o formalno jednako ustrojenim nazivima u hrvatskome i ruskome, to jest oni su uglavnom podudarni na razini broja sastavnica naziva. Ta formalna podudarnost čini uspoređivanje naziva jednostavnijim i očitim, a supostavljanje i analiza njihovih sastavnica prikazuje se dalje u radu.

Od navedenih četrdeset četiriju hrvatskih i ruskih traduktoloških naziva u prvu skupinu, u kojoj se u nazivlju obaju jezika pojavljuju internacionalizmi, svrstano je 19 naziva. Toj skupini, dakle, pripada najveći broj traduktoloških naziva obuhvaćenih analizom, njih tek nešto manje od polovine.

Tablica 2. Hrvatski i ruski traduktološki nazivi koji sadržavaju internacionalizam

hrvatski	ruski
adekvatnost	адекватность
analiza polaznoga teksta	анализ исходного текста
audiovizualno prevođenje	аудиовизуальный перевод
autor	автор
autorizirani prijevod	авторизованный перевод
autorski prijevod	авторский перевод
ekvivalentnost	эквивалентность
funkcionalni model prevođenja	функциональная модель перевода
komunikacijski model prevođenja	коммуникативная модель перевода
konferencijsko prevođenje	конференц-перевод
kontrola kvalitete prijevoda	контроль качества перевода
korektura	корректурa
lokalizacija	локализация
prijevodna akcija	переводческая акция
pseudoanglizam	псевдоанглицизм
pseudoprijevod	псевдоперевод
sinkronizacija	дублирование; войсовер
teorija skoposa	теория скопоса
žanrovsko-stilistička teorija prevođenja	жанрово-стилистическая теория перевода

Kod jednorječnih naziva vidljivo je da su gotovo u potpunosti jednaki, uz pojedine pravopisne, glasovne i druge prilagodbe: *adekvatnost* – *адекватность*, *autor* – *автор*, *ekvivalentnost* – *эквивалентность*, *korektura* – *корректурa*, *lokalizacija* – *локализация*, *pseudoanglizam* – *псевдоанглицизм*... Kod posljednjega para naziva zanimljivo je primijetiti kako se u ruskome pojavljuje sastavnica *anglicizam*, koja u hrvatskome pripada skupini nepreporučenih naziva, pa tako i naziv *pseudoanglicizam* ne treba upotrebljavati u hrvatskome traduktološkom nazivlju, već se valja koristiti preporučenim nazivom *pseudoanglizam*.

Dvorječni su nazivi koji sadržavaju internacionalizam u obama jezicima također u velikoj mjeri slični: *audiovizualno prevođenje* – *аудиовизуальный перевод*, *autorski prijevod* – *авторский перевод*, *prijevodna akcija* – *переводческая акция* ili *teorija skoposa* – *теория скопоса*. U tu se shemu formalno donekle ne uklapa par naziva *konferencijsko prevođenje* – *конференц-перевод* jer se u ruskome naziv piše sa spojnicom te je otprilike ustrojen kao polusloženice u hrvatskome, a prva je sastavnica imenica u pridjevnoj funkciji. U hrvatskome je nazivu riječ o ustrojstvu pridjev + imenica.

Višerječni nazivi poput *analiza polaznoga teksta* – *анализ исходного текста*, *komunikacijski model prevođenja* – *коммуникативная модель перевода* i *žanrovsko-*

-stilistička teorija prevođenja – жанрово-стилистическая теория перевода formalno također zadržavaju internacionalizam kao sastavnicu naziva u obama jezicima na istim mjestima. Međutim, u paru *kontrola kvalitete prijevoda – контроль качества перевода* u ruskome se nazivu umjesto internacionalizma *kvaliteta* pojavljuje domaća riječ *качество*, čime je u toj potvrđi u ruskome jedan od dvaju internacionalizama zamijenjen domaćom riječi, a u hrvatskome to nije slučaj.

Na kraju, nekoliko riječi posvetit ćemo nazivu *sinkronizacija*. On se definira kao zamjena glumačkih glasova u stranim filmovima, serijama, dječjim i drugim emisijama glasovima domaćih glumaca. Taj hrvatski naziv pokriva značenje dvaju ruskih naziva – *дублирование* i *войсовер*. Riječ je o internacionalizmima, ustvari anglizmima, tvorenim od engleskih naziva *dubbing* i *voiceover*. U hrvatskome jeziku naziv *sinkronizacija* obuhvaća, dakle, dva postupka zamjene govora na jednome jeziku govorom drugoga jezika. Primjerice, u animiranim filmovima prilagođenim hrvatskomu jeziku sinkronizacija podrazumijeva nastojanje da se pomicanja usta likova koji govore na jednome jeziku poklopi s hrvatskim usmenim prijevodom, a taj posao najčešće obavljaju glumci. U dokumentarnim se emisijama u podlozi čuje izvorni govor, a hrvatski usmeni prijevod čita spiker. Engleski jezik za prvi postupak upotrebljava naziv *dubbing*, a za drugi *voiceover*. Ta je razlika očuvana i u ruskome jeziku, u kojemu se upotrebljavaju nazivi *дублирование* i *войсовер* s jednakim značenjima.

Drugoj skupini pripadaju hrvatski i ruski traduktološki nazivi u kojima se u obama jezicima upotrebljava domaća riječ. U ovoj smo skupini pronašli znatno manje naziva nego u prethodnoj, samo njih sedam. Dakle, u odnosu na internacionalizme domaće se riječi u traduktološkome nazivlju hrvatskoga i ruskoga jezika pojavljuju gotovo tri puta rjeđe.

Tablica 3. Hrvatski i ruski traduktološki nazivi koji sadržavaju domaću riječ

hrvatski	ruski
cjeloviti prijevod	полный перевод
izravno prevođenje	прямой перевод
lažni prijatelji	ложные друзья
pomak	сдвиг
sravnjivanje	выравнивание
šaptano prevođenje	перевод нашептыванием
usmeno prevođenje	устный перевод

Među sedam potvrđenih naziva jednorječna su samo dva para: *pomak – сдвиг* i *sravnjivanje – выравнивание*. Hrvatski naziv *pomak* i njegova ruska istovrijednica *сдвиг* odnose se na formalnu promjenu koja se događa pri pretvaranju polaznoga teksta u

ciljni tekst. Ta je formalna promjena rezultat nastojanja da se pri prevodenju prevladaju razlike među jezičnim sustavima jer je odnos tih sustava uvijek asimetričan zbog njihove različite strukture (npr. u hrvatskome postoji kategorija glagolskoga vida, u engleskome, francuskome, njemačkome i sl. postoje određeni i neodređeni član). Engleski je naziv za tu pojavu *shift*, a kako vidimo, ni jedan se od razmatranih jezika nije poveo za tim nazivom, nego je skovao vlastiti.

Sravnjivanje (ruski naziv *выравнивание*) jest određivanje prijevodnih korespondencija između polaznoga i ciljnoga teksta pri strojnome prevodenju, odnosno proces kojim se u različitim programskim rješenjima tekst poluautomatski pretvara u format prijevodne memorije namijenjen daljnjoj uporabi. Za taj se proces u engleskome upotrebljava naziv *alignment*, a iz njega su naziv preuzeli njemački i francuski. No, u slavenskim je jezicima, hrvatskome i ruskome, prednost dana domaćoj riječi.

Dvorječni nazivi koji sadržavaju domaću sastavnicu potvrđeni su s pet primjera, od kojih ćemo nekoliko riječi posvetiti parovima *lažni prijatelji* – *ложные друзья* i *šaptano prevodenje* – *перевод наушптыванием*. Hrvatski naziv *lažni prijatelji* i njegova ruska istovrijednica *ложные друзья* prevedeni su prema francuskome nazivu *faux amis*⁷, a odnose se na par leksema iz dvaju jezika koji su oblikom jednaki ili slični, a značenjski različiti. Zanimljivo je istaknuti kako i u drugim jezicima nailazimo na prevedene nazive poput *false friends* u engleskome ili *falsche Freunde* u njemačkome jeziku.⁸ Budući da zadovoljava sva primjenjiva terminološka načela (usp. Lewis 2016: 30–32), označen je kao preporučeni naziv, a jednak status u ruskome jeziku ima i njegov parnjak *ложные друзья*.

I u primjeru para *šaptano prevodenje* – *перевод наушптыванием* riječ je o prijevodu francuskoga naziva *interprétation chuchotée* ili *chuchotage*. Taj naziv podrazumijeva prevodenje pri kojemu prevoditelj sjedi pokraj osobe kojoj je potreban prijevod i na uho joj gotovo istodobno šapće prevedeni izvorni govor bez uporabe ikakve tehničke opreme. Osobitost je ovoga izvorno francuskoga naziva, poput naziva *faux amis*, da je u mnoge jezike preuzet u izvornome obliku *chuchotage*, uz istodobno postojanje prijevodnoga naziva, npr. u engleskome uz *chuchotage* upotrebljava se i *whispered interpreting*, a u njemačkome *Chuchotage* i *Flüsterdolmetschen*. U hrvatsko-

⁷ Osobitost je ovoga naziva činjenica da se zna tko ga je i kad skovao te gdje je prvi put upotrijebljen. Riječ je o djelu *Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais: Conseils aux traducteurs* autora Maximea Koesslera i Julesa Derocquignya, koje je objavljeno 1928. kod Vuibertu u Parizu. U mnogim je svjetskim jezicima preuzet u izvornome obliku *faux amis* te se u njima upotrebljava kao neutralan naziv zbog svoje značenjske prozirnosti i pretpostavljene jednoznačnosti.

⁸ Iscrpo istraživanje o tome u kojim je sve jezicima i u kojoj mjeri zastupljena prijevodna istovrijednica izvornoga francuskog naziva donosi se u Lewis (2016: 24–25). Kao prijevodni naziv potvrđen je u najmanje 13 jezika.

me je naziv *chuchotage* također moguće upotrebljavati kao žargonizam, ali preporučeni je naziv šaptano prevođenje.

Treću skupinu naziva čine oni parovi naziva u kojima se jedan jezik koristi domaćom riječi, a drugi internacionalizmom. Stoga smo je podijelili na dvije podskupine – prvu čine parovi naziva u kojima hrvatski jezik ima domaću riječ kao sastavnicu, a ruski se jezik koristi internacionalizmom, dok drugu podskupinu tvore parovi naziva u kojima ruski jezik ima domaću riječ kao sastavnicu, a u hrvatskome se nazivu nalazi internacionalizam. Skupina obuhvaća 18 naziva, od kojih prvoj podskupini pripada 13 parova, a drugoj pet.

Tablica 4. Hrvatski i ruski traduktološki nazivi u kojima je u hrvatskome nazivu domaća riječ, a u ruskome internacionalizam

hrvatski (domaća riječ)	ruski (internacionalizam)
alat za sravnjivanje	инструмент для выравнивания
izvornik	оригинал
leksička praznina	лакуна
naručitelj	клиент
obavijesna funkcija teksta	информационная функция текста
podomaćivanje	доместикация
podslav	субтитр
podslavljanje	субтитрирование
postranjivanje	форенизация
potpuni prijevod	тотальный перевод
prevođenje na daljinu	дистанционный перевод
prijevodna masovna podrška	краудсорсинг переводов
strojno prevođenje	машинный перевод

Kod jednorječnih je parova u ovoj skupini odnos među nazivima jasan: *izvornik* – *оригинал*, *naručitelj* – *клиент*, *podslav* – *субтитр*. Usustavljanjem hrvatskoga nazivlja, primjenom terminoloških načela i razredbom sinonimnih parova i nizova prednost je dana domaćoj riječi iako se zbog razumljivosti i čestote upotrebe kao dopušteni nazivi navode i internacionalizmi (npr. preporučeni naziv: *izvornik*, dopušteni naziv: *izvorni tekst*, *original*,⁹ preporučeni naziv: *naručitelj*, dopušteni naziv: *klijent*). Jednako tako, uz preporučeni naziv *podslav* navodi se dopušteni naziv *titl*. Riječ je o zapisu prevedenoga govora ili dijaloga u stranim filmovima, serijama i drugim emisijama koji se projicira pri dnu televizijskoga ekrana istodobno s izvornim govo-

⁹ Na umu valja imati da se naziv *original* u praksi sudskih tumača ne smije brkati s nazivom *izvornik*, što je gruba pogreška u upotrebi traduktološkoga nazivlja. Autor zahvaljuje recenzentu na ovoj važnoj napomeni.

rom ili dijalogom, a engleske su mu istovrijednice *subtitle* i *caption*. Međutim, uza nj je bilo potrebno navesti i nepreporučeni naziv *podnaslov*, koji se upotrebljava često, ali nije valjano tvoren, to jest ne odnosi se na traduktološki pojam.

Nekoliko kratkih napomena posvetit ćemo i jednorječnim parovima *podomaćivanje* – *доместикация* i *postranjivanje* – *форенизация*. U kontekstu traduktološka nazivlja *podomaćivanje* je prilagođavanje prijevoda jezičnim i društvenim značajkama ciljne kulture. Naziv *domestikacija* postoji u hrvatskome terminološkom sustavu, koristi se i u traduktologiji, a u drugim se stručnim nazivljima odnosi na pripitomljavanje divljih biljaka i životinja. I u ostalim se jezicima uobičajila upotreba internacionalizma u traduktološkome nazivlju (engleski *domestication*, njemački *Domestizierung* i francuski *domestication*). U ruskome jeziku internacionalizam *доместикация* pripada traduktološkome nazivlju, u kojemu se rjeđe susreće i domaća riječ *одомашнивание*, ali joj se ne daje prednost pred internacionalizmom. Hrvatskomu nazivu *podomaćivanje* antoniman je naziv *postranjivanje*, a njegova je ruska istovrijednica *форенизация*. U paru *postranjivanje* – *форенизация* ruski se naziv posve neutralno upotrebljava u značenju očuvanja jezičnih i društvenih značajka polazne kulture u prijevodu (rijetko se nalaze i potvrde domaće riječi *отчуждение*), međutim, u hrvatskome ne postoji ni *forenizacija* ni *forinizacija* kao ovjerena potvrda za naziv bilo koje struke. Naziv *egzotizacija*, pak, moguće je pronaći u hrvatskoj traduktološkoj literaturi, pa se stoga i navodi kao dopušteni naziv.

Dvorječni nazivi *potpuni prijevod* – *тотальный перевод* i *strojno prevođenje* – *машинный перевод* dobar su primjer za razgraničavanje internacionalizma i domaće riječi u hrvatskome nazivlju. Dok kod naziva *potpuni prijevod* u hrvatskome uopće ne postoji mogućnost zamjene nazivom *totalni prijevod* (a naziv *тотальный перевод* u ruskome nema alternativni naziv koji sadržava domaću riječ), u paru *strojno prevođenje* – *машинный перевод* u hrvatskome je nazivlju postojao naziv *mašinsko prevođenje*, koji je danas nepreporučen. U drugim je jezicima prednost također dana internacionalizmu, npr. u engleskome *machine translation*, a u njemačkome *maschinelle Übersetzung*.

Hrvatski višerječni nazivi s domaćom riječi pokazuju određenu razinu do-sljednosti, osobito u paru *alat za sraznivanje* – *инструмент для выравнивания*. Naime, kako smo već napomenuli, par *sraznivanje* – *выравнивание* primjer je u kojemu se oba jezika koriste domaćom riječi u traduktološkoj terminologiji. No, u hrvatskome nazivlju engleska je riječ *tool* u nazivu *alignment tool* prevedena hrvatskom riječi *alat*, a u ruskome internacionalizmom *инструмент*. U usporedivim jezicima stanje je različito: u engleskome nalazimo nazive *alignment tool* i *bi-text tool*, u njemačkome *Alignment-Tool*, a u francuskome pak *outil d'alignement*. Svakako, ondje gdje internacionalizam nije moguće zamijeniti domaćom riječi, on ostaje i u hrvatskome kao u paru *obavijesna funkcija teksta* – *информационная функция текста*, u kojemu za internacionalizam *funkcija* nema primjerene domaće riječi.

Kako ne bi ostalo nespomenuto, navest ćemo da se u ovoj podskupini može zamijetiti određena formalna nepodudarnost u broju sastavnica hrvatskoga i ruskoga naziva poput *leksička praznina* – *лакуна*, *prevođenje na daljinu* – *дистанционный перевод* i *prijevodna masovna podrška* – *краудсорсинг переводов*, ali ona nije relevantna za značenjsku analizu. Iz ovoga ćemo niza primjera prokomentirati par *prijevodna masovna podrška* – *краудсорсинг переводов*. Riječ je o vrlo novome nazivu u obama jezicima, koji se odnosi na dobivanje besplatnih prijevodnih usluga od prevoditelja koji se prevođenjem ne bave profesionalno, ali smatraju da dovoljno poznaju polazni i ciljni jezik ili određeno tematsko područje. Prijevodna masovna podrška najprije se koristila za lokalizaciju pojedinih društvenih mreža, a zatim se proširila i u druga područja u kojima se davatelji mrežnih usluga koriste besplatnim amaterskim prijevodnim doprinosima svojih korisnika. Budući da je naziv nedavno ušao u hrvatski terminološki sustav, za njega je prilično brzo pronađena domaća riječ (za-pravo dvorječni izraz: *crowdsourcing* – masovna podrška), no zbog razumljivosti kao dopušteni se naziv navodi i »prijevodni *crowdsourcing*«. Istovrijednice na drugim jezicima, osim ruskoga, odražavaju uglavnom jednak odnos: u engleskome upotrebljava se naziv *translation crowdsourcing*, u njemačkome *Translation Crowdsourcing*, a u francuskome – *approvisionnement par la foule de traduction*. Drugoj podskupini pripadaju parovi naziva u kojima ruski jezik ima domaću riječ kao sastavnicu, a u hrvatskome se nazivu nalazi internacionalizam. Ti se parovi donose u Tablici 5.

Tablica 5. Hrvatski i ruski traduktološki nazivi u kojima je u hrvatskome nazivu internacionalizam, a u ruskome domaća riječ

hrvatski (internacionalizam)	ruski (domaća riječ)
konsekutivno prevođenje	последовательный перевод
leksička kreacija	лексическое создание
prijevodna memorija	память переводов
prijevodni kapacitet	производительность переводчика
traduktologija	переводоведение

Jednorječni par naziva *traduktologija* – *переводоведение* odnosi se na znanost koja proučava različite aspekte prevođenja koristeći se interdisciplinarnim metodološkim pristupima. U hrvatskome se traduktološkom nazivlju upotrebljava internacionalizam, a među dopuštenim se nazivima nalaze *translatologija*, *prijevodoslovlje* i *znanost o prevođenju*.¹⁰ Iako je hrvatski naziv tvoren u skladu s tvorbenim pravilima hrvatskoga jezika, pokriva navedeno značenje i uklapa se u terminološki sustav, potvrđen je iznimno rijetko te zato nije bilo moguće odrediti ga kao preporučeni naziv. S dru-

¹⁰ Argumentaciju o razredbi naziva *traduktologija*, *translatologija* i *prijevodoslovlje* moguće je naći u Lewis (2020: 349–350).

ge strane, u ruskome je nazivlju domaća riječ *переводоведение* (hrv. *prijevodoznanstvo*), koji se u traduktološkoj terminologiji toga jezika upotrebljava često i stilski neobilježeno.

Parovi dvorječnih naziva *konsekutivno prevođenje – последовательный перевод*, *leksička kreacija – лексическое создание* i *prijevodna memorija – память переводов* primjeri su naziva u kojima se hrvatski jezik koristi internacionalizmom, a ruski domaćom riječi. Ruski naziv *последовательный перевод* zapravo je rijedak primjer domaće riječi za vrstu prevođenja pri kojemu govornik govori dulje vrijeme, a zatim prevoditelj prevede izgovoreno na temelju vlastitih bilježaka ili tekstnoga predložka koji mu je govornik prethodno dostavio. I u drugim se istovrijednicama, baš kao i u hrvatskome nazivu *konsekutivno prevođenje*, upotrebljava internacionalizam – u engleskome *consecutive interpreting*, u njemačkome *Konsekutivübersetzen* te u francuskome *traduction consécutive* i *interprétation consécutive*. Naziv *prijevodna memorija* odnosi se na bazu podataka koja sadržava dijelove polaznoga i ciljnoga teksta radi ponovne uporabe u novim prijevodima. Taj naziv sadržava internacionalizam *memorija*, a u ruskome se nazivu nalazi domaća riječ *память (переводов)*.

4. Zaključak

Na samome kraju kratko ćemo razmotriti polazne pretpostavke i utvrditi jesmo li ih provedenom analizom korpusnih primjera hrvatskoga i ruskoga traduktološkog nazivlja uspjeti potvrditi. Najprije valja istaknuti da je gotovo pola razmatranih parova naziva, njih 19 od ukupno 44 naziva, smješteno u skupinu u kojoj su u oba jezika internacionalizmi. Stoga zaključujemo da većina hrvatskih i ruskih traduktoloških naziva sadržava internacionalizam. Nasuprot tomu stoji činjenica da je u oba jezika potvrđeno samo sedam naziva koji sadržavaju domaću riječ. Skupina u kojoj je u hrvatskome nazivu domaća riječ, a u ruskome internacionalizam obuhvaća 13 naziva, dok je pet naziva u skupini u kojoj ruski naziv sadržava domaću riječ, a hrvatski naziv internacionalizam. Pretpostavka da ćemo u hrvatskome nazivlju pronaći više domaćih naziva nego u ruskome, odnosno da će u ruskoj traduktološkoj terminologiji prevladati internacionalizmi time je potvrđena. Istodobno možemo kazati kako se u gotovo polovini slučajeva hrvatske i ruske potvrde podudaraju, a prevaga internacionalizama u odnosu na domaće riječi izrazitija je u ruskome traduktološkom nazivlju. Vjerujemo da je osvježavanje i primjena terminoloških načela u hrvatskome traduktološkom nazivlju pridonijela izrazitijem odabiru domaće riječi kao preporučena naziva iako su internacionalizmi, kako smo već napomenuli, prilično zastupljeni u traduktološkome nazivlju obaju razmatranih jezika.

Jedan od zaključaka ove analize nesumnjivo je i činjenica da stvaranje i/ili prihvaćanje domaće riječi ovisi o razdoblju u kojemu novi naziv ulazi u sustav. Tako

je vjerojatnije da starije potvrde hrvatskih traduktoloških naziva sadržavaju više internacionalizama, a novije više domaćih riječi. Usto, ishodi izgradnje terminologije pojedine struke uvelike ovise i o terminološkim i strukovnim nastojanjima da se pronađe valjana prijevodna istovrijednica. Budući da je tijekom usustavljanja i izgradnje hrvatskoga traduktološkog nazivlja u okviru projekta JENA pozornost posvećena izražajnim i tvorbenim mogućnostima hrvatskoga jezika, to nazivlje odražava sve prethodno navedene značajke.

LITERATURA

- Ahmanova**, O. S. (2010) = Ахманова, О. С. (2010). *Словарь лингвистических терминов*. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ». [Ahmanova, O. S. (2010). *Slovar' lingvističkih terminov*. Moskva: Knižnjy dom «LIBROKOM».]
- Hudeček**, Lana, **Mihaljević**, Milica (2012). *Hrvatski terminološki priručnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Hudeček**, Lana, **Mihaljević**, Milica (2020). »Projekt *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*«. U: *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*, 8–110. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Hvorostin**, Denis (2007) = Хворостин, Денис (2007). *Англо-русский словарь лингвистических терминов*. Челябинск: самиздат. [Hvorostin, Denis (2007). *Anglo-russkij slovar' lingvističkih terminov*. Čeljabinsk: samizdat.]
- Ivir**, Vladimir (1978). *Teorija i tehnika prevođenja*. Sremski Karlovci: Centar »Karlovačka gimnazija».
- Koessler**, Maxime, **Derocquigny**, Jules (1928). *Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais: Conseils aux traducteurs*. Paris: Vuibert.
- Lewis**, Kristian (2016). *Lažni prijatelji*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Lewis**, Kristian (2020). »Dodirnojezikoslovno i traduktološko nazivlje«. U: *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*, 345–360. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Marčuk**, Ju. N., **Jakovljeva**, S. A. (2005) = Марчук, Ю. Н.; Яковлева, С. А. (2005). *Русско-английско-испанско-французско-китайский словарь лингвистических терминов*. Москва: Восток Запад. [Marčuk, Ju. N.; Jakovleva, S. A. (2005). *Russko-anglijsko-ispansko-francuzsko-kiťajskij slovar' lingvističkih terminov*. Moskva: Vostok Zapad.]
- Mihaljević**, Milica, **Hudeček**, Lana, **Jozić**, Željko (2020). *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Pavlović**, Nataša (2015). *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam international.
- Premur**, Ksenija (1998). *Teorija prevođenja*. Dubrava: Ladina TU.
- Simeon**, Rikard (1969). *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Trask**, Robert Lawrence (2005). *Temeljni lingvistički pojmovi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Žerebilo**, T. V. (2010) = Жеребило, Т. В. (2010). *Словарь лингвистических терминов*. Назрань: Издательство ООО »Пилигрим«. [Žerebilo, T. V. (2010). *Slovar' lingvističkih terminov*. Nazran': Izdatel'stvo ООО »Piligrim«.]

INTERNATIONALISMS AND NATIVE TERMS IN CROATIAN AND RUSSIAN TRANSLATION STUDIES TERMINOLOGY

Kristian Lewis

Institute of Croatian Language and Linguistics, Zagreb
klewis@ihjj.hr

ABSTRACT: In this paper, the author examines the correlation between internationalisms and native terms used in the translation studies terminology of the Croatian and Russian languages. The analysis comprises approximately a hundred and fifty terms, available within the *Croatian Linguistic Terminology* project (JENA), and compares Croatian terms and their Russian equivalents to determine whether there are similarities and differences in term formation between the two languages and whether the preferred term is an internationalism or a native term. Based on the research results, the author offers conclusions about the extent and segments in which the Croatian and Russian terminological practices differ.

Keywords: translation studies terminology; internationalisms; native terms; Croatian language; Russian language

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje-Nekomercijalno
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Sadržaj smijete umnožavati, distribuirati, priopćavati
javnosti i preradivati ga, uz obvezno navođenje autorstva, te ga koristiti samo u nekomercijalne svrhe.